

Xammar a 'ombra de P

ALFRED MONDRIA

L'EDITORIAL QUADERNS CREMA ACABA DE PUBLICAR LES 'CARTES A JOSEP PLA' ESCRITES PEL PERIODISTA EUGENI XAMMAR. UNA AMISTAT QUE NASQUÉ A LA CONVULSA BERLÍN D'ENTREGUERRES I QUE DONÀ PEU A UNA CORRESPONDÈNCIA QUE ARA ENS AJUDA A PERFILAR LA IMATGE D'UNA PERSONALITAT COM LA DE XAMMAR, EXCÈNTRICA I ARRAUXADA ALHORA, I QUE SOBRETOT HA DESPERTAT INTERÈS A PARTIR DE L'OBRA I DE L'ESCRITOR JOSEP PLA

JOSEP PLA VA VISITAR EUGENI XAMMAR A LA SEVA CASA DE BERLÍN EL 1923

De la Habana fumarás Partagás y nada más. Aquest eslògan publicitari de resonàncies paradísiaques, Eugeni Xammar el convertí en ideari vital quan, procedent de la civilitzada i pesarosa Ginebra, en entrar a Alemanya via Frankfurt, li oferiren al vagó llit un café de qualitat infecta. Ja establert a Berlín a finals de l'any 1922, l'estratègia consistiria a aprofitar-se de la situació ruïnosa del marc després de la I Guerra Mundial i a realitzar tantes feines com fos possible, a banda del periodisme, per no rebaixar la categoria dels restaurants que delerosament frequentaria.

Uns mesos després, l'agost del 1923, passava pel domicili del matrimoni Xammar al cèntric carrer berlinès de Kantstrasse 124 un jove Josep Pla —en la seua *Obra Completa* no encertarà mai la numeració correcta— que ja s'havia estrenat com a periodista al París efervescent i bohemí de la postguerra, havia cobert la informació de la Conferència Internacional de Ginebra, i per tant havia conegut de ben prop la precarietat i la incertesa del nou ordre establert per Versalles. L'amenaça i la consolidació del feixisme les havia viscudes en directe amb la impressionant marxa sobre Roma de Benito Mussolini. Xammar, de vacances per Itàlia uns anys després, escriu a Pla per dir-li que durant el viatge havia vist alguns periodistes italians antifeixistes de l'època de Berlín "refilant com

rossinyols la melodia de l'*Italiano nuovo*". La gran tragèdia d'Europa era tan sols qüestió de temps.

PERIODISME POLÈMIC

Eugeni Xammar i Josep Pla s'havien conegut a la tertúlia de l'Ateneu de Barcelona del doctor Borralleras. Xammar "m'ha ensenyat més que tots els llibres plegats. És l'home més intel·ligent que jo conec", encara que també "era un home que tenia un dogmatisme infal·lible, constant. [...] La penya de l'Ateneu fou una reunió d'escèptics, de molt bones persones que no creien en res, i per això el seu temperament no fou mai agradable", diu Pla molts anys després. Però entre el reconeixement de l'amic i la posterior mirada reticent, tota una sèrie d'esdeveniments so-

cial i personals van entrecruar les seues vides.

Per recomanació del seu mentor, Alexandre Plana, Pla publicà tres articles al diari de Madrid *El Figaro* quan Xammar n'era redactor en cap. Aquest fet i les reunions de la penya facilitaren l'amistat d'aquests dos periodistes que, encara que pertanyien a dues generacions diferents —Pla era deu anys més jove que Xammar—, compartiren en un principi una visió semblant del món del periodisme i de la política catalana. Una de les raons per les quals el nom de Xammar es relacionarà amb el de Pla fou una polèmica que mantingueren amb l'Associ-

ón de la Premsa Diària de Barcelona quan tots dos es trobaven a Berlín (*Periodisme, Quaderns Crema*, 1989). Aquestes opinions, entre l'esgrima i la boxa de pesos pesants, contenen algunes joies del periodisme de combat: Gaziel és la darrera reencarnació del senyor Godó, Miquel dels Sants Oliver és un "llepafils de la literatura, periodista desmenjat", Pijoan està fascinat per la pedanteria d'esquerra de Madrid, i "va creure que guanyar una peça arqueològica era més important que guanyar unes eleccions". Les idees del senyor D'Ors "són melodramàtiques, la seva manera d'escriure carquinyoli i enri-

betada, [...] en el fons el seu provincianisme insubornable". Un primmirat Manuel de Montoliu els va contestar que "mai no he sabut manejar una ploma com qui esgrimeix una porra", i els acusà de bolxevisme crític i terrorisme intel·lectual.

LA DEVALUACIÓ A BERLÍN

Així agitaven les estantisses aigües del periodisme català Eugeni Xammar i Josep Pla, mentre a Espanya Primo de Rivera ja havia instaurat el seu particular ordre, i a Berlín la gent, en un impuls d'estricta supervivència, es desfeia de qualsevol possessió personal per tirar endavant. La inflació del marc era imparabile, i els preus pujaven cada hora. Les butxaques s'omplien de paper moneda gairebé sense valor. L'espectacle era tan desolador que Pla —potser aquest siga el fet que més marcà la seua ideologia i la seva visió posterior del món— repeteix astorat en la seua obra que l'equivalència amb un dòlar arribà a ser de més de quatre bilions de marcs: "El bilió no havia existit mai més que en l'astronomia". En aquest ambient, si es posseïa una moneda forta com la pesseta d'aleshores, les facilitats estaven a l'abast: bon tabac, vins del Rin, entrecots fabulosos, l'ambient dels cabarets... "Les dones no tenen cap interès, de tan fàcil".

▶▶▶

Un burgès a l'estil anglès

► Eugeni Xammar va inspirar a Josep Pla la creació d'un personatge literari que retratà en alguns dels aspectes més pintorescos al llarg de la seua obra: quant al menjar, com en moltes altres qüestions, era un autoritari, un *carnívor* que a l'hora de devorar entrecots no tenia rival. Amant del bon viure i de l'elegància, freqüentava el restaurant on anava Bismarck, i li agradava seure en la mateixa cadira que el canceller. Era hiperbòlic, "davant determinades formulacions el veia créixer físicament i elevar-se. [...] De vegades em venien ganes d'agafar-lo de l'americana". Ideològicament d'un catalanisme irrenunciable, s'afilià als divuit anys a la Unió Catalanista i "no es mogué ni un centímetre" fins a la mort. Dominava molts idiomes, entre els quals el francès gràcies a la

lectura dels discursos d'entrada a l'Académie des de Richelieu. "Parlava el català com tothom, però no sabia escriure el català. Com correspon a un periodista, no sabé mai fer un article". Aquest poliglòtisme li permeté, entre altres feines, treballar de traductor als Estats Units i comprar-se una finca a la sempre desitjada Ametlla del Vallès. Però sobretot lluitar contra la imposició de la insípida margarina quan es recuperà el marc. Era un burgès anglès, "no fou pas un home gaire fàcil: més aviat brusc". Era "pesantot, de rems lents". Pla profetitzà l'any 25 que moriria inèdit, cosa que l'editorial *Quaderns Crema*, amb la publicació de les cartes, les memòries i dos volums d'articles, ha intentat corregir. Tot això sí, a l'ombra benèfica de Josep Pla.

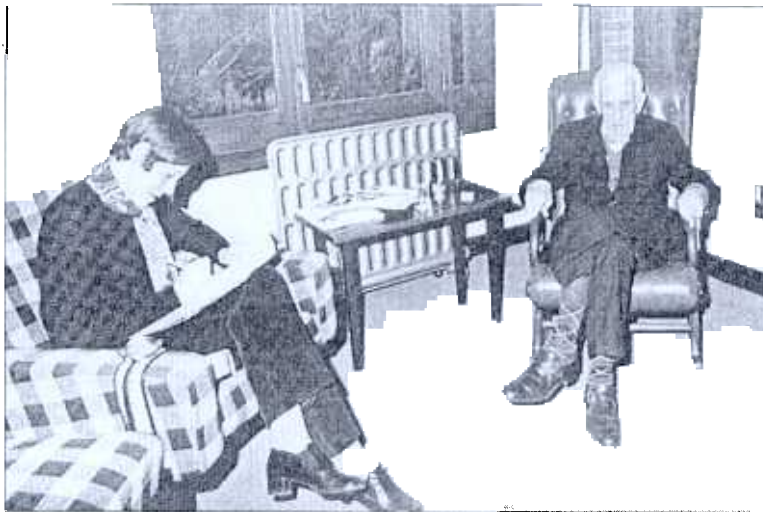
LA RELACIÓ EPISTOLAR ENTRE JOSEP PLA I EUGENI XAMMAR

►►► Eugeni Xammar, que cobria les cròniques per a *La Veu de Catalunya*, exercí una influència innegable en els primers anys d'un Josep Pla corresponent de *La Publicitat*, amant d'una jove i eixerida jueva de Leipzig, però sobretot obsedit per la vocació que el convertiria en el millor prosista català del segle XX. El centre de reunió diària amb artistes i polítics era la tertúlia del Romanisches Caffé. Realitzaren junts un viatge per Renània i Baviera i per la conca del Ruhr. acabada d'ocupar pel govern de Poincaré. Pogueren seguir a Munic el *putsch* de les cerveseries de Hitler i arribaren a entrevistar-lo per tal que exposara unes idees a les quals es mantindria inalterable fins a l'aclaparador crepuscle dels déus. Un any i mig després, gràcies a la intervenció d'Andreu Nin, coneixien de primera mà el comunisme a Rússia, on Xammar mostrà en les seues cròniques una actitud molt més distant i crítica que la de Josep Pla.

LES CARTES

En aquest ambient de luxe —“teníem tants diners que li compràrem un piano a Borralleras per catorze duros”—, misèria generalitzada, avantguardes artístiques i moviments polítics de to divers però coincidents en pràctiques que ferien l'excessivament sacsejada República de Weimar, es consolidà l'amistat d'aquests dos periodistes i que es pot resseguir ara a través de la publicació de les *Cartes a Josep Pla* que Eugeni Xammar envià després de la primera etapa que coincidirien a Berlín. Dissortadament la correspondència resta incompleta —allunyat de la imatge de despreocupació, un Josep Pla meticulós fins a l'obsessió guardava qualsevol paper imprès que més endavant poguera il·luminar la seua biografia— perquè no s'han trobat les cartes de Pla, però es poden complementar amb la lectura de les *Cartes a Pere* (Destino, 1996) coincidents en l'època, i que s'acosten al perfil més humà i real de l'escriptor de Palafrugell.

En les *Cartes a Josep Pla*, editades amb un estudi preliminar i útils anotacions del professor Xavier Pla, es revela una amistat còmplice i sincera els primers anys, fins al distanciament i l'allunyament entre tots dos a partir de l'època de la II República. Xammar compaginarà la responsabilitat a *La Veu* amb altres diaris, de Madrid i de Sud-amèrica. Les dificultats econòmiques en la professió —sempre presents en la correspondència de tots dos— es podien alleugerir amb classes d'espanyol per a diplomàtics, traduccions... Una de les narracions més reeixides de Josep Pla és *El retaule de la inflació*, dins *El Cercle de Berlín*, on es recrea l'ambient en què Pla, Xammar i el rus menxevic

EL PERIODISTA EUGENI XAMMAR ENTREVISTAT PER MONTSERRAT ROIG

Tassin fan a sis mans una traducció al sud-americà de *L'ètica*, de Kropotkin, mentre el gat dandi i exquisit dels Xammar els ajudava en els moments d'escassa inspira-

ció, amb una mirada sempre displícant.

En les cartes conservades per Pla, es pot comprovar la satisfacció de Xammar pel rebombori suscitats a partir de

la polèmica amb Manuel de Montoliu i Josep M. Junoy: “Tenim clientela”. De fet, intentarà continuar aquests tipus de controvèrsies amb una sèrie sobre el Noucentisme, però Pla es desentengué d'aquest i d'altres projectes conjunts proposats per Xammar, com la idea que es fera un gran diari català que consensuara l'estratègia política i de propaganda de Catalunya de cara a l'estranger. En aquest sentit, si el Directori convocava eleccions, calia plantejar-se anar a les urnes conjuntament com a mesura de força, i no amb els partits catalanistes dividits.

ESPIONATGE I MAGNÍCIDI

El que es deixa entreveure al llarg de la correspondència és un desig per part de Xammar de ser reconegut per Cambó: és ben revelador com a través de Pla i Estelrich desemmascara un tripijoc comercial que perjudicaria els interessos catalans. Però Cambó no el prengué mai seriosament; fins i tot en un viatge que farà a Berlín mantingué les distàncies. Un Xammar que considerava inoperant la “política lacustre” de propaganda que realitzaven els polítics d'Acció Catalana a Ginebra, que pretenien que Catalunya entrés així en el club de les minories nacionals. Un Xammar que en el fons estava enlluernat en com Masaryk havia arrencat la independència de Txecoslovàquia d'un president Wilson especialment generós amb el tirallínia del mapa d'Europa i els països naixents de la gran desfeta de l'Imperi Austro-hongarès.

Però el que més sobta d'aquestes cartes és el to entre frívol i irresponsable com són tractades algunes qüestions de la política catalana del moment, de vegades més a prop de l'activista incendiari que de l'analista polític. Per a Xammar, el Directori militar havia estimulat la consciència adormida del catalanisme. Calia buscar una acció

coordinada amb Abd el-Krim —que aconseguirien ell i Josep Pla a través d'un viatge clandestí al Marroc— per obtenir la independència de Catalunya. O també preparar un complot capitanejat per Macià, per passar els Pirineus amb els desertors de la Guerra del Marroc, i que més endavant es materialitzaria en l'espectacle quixotesca de Prats de Molló, “encara que al cap de quinze dies tots els del cop fossin morts o presoners”, afirma, amb un to olímpic.

Ara bé, l'episodi que més sorpresa ha generat és que s'havia d'aprofitar un antic pla de Jaume Brossa per assassinar al rei Alfons XXIII durant les celebracions de les regates de Sant Sebastià: el magnícid i com la solució dels mals que patia Catalunya. Andreu Nin els ajudaria a amagar els executors, i tant li feia que la situació de desconcert fos utilitzada pel revolucionari per provocar agitació comunista a Catalunya. Pel que fa als efectes econòmics de la dictadura militar, “als catalans els fa por la baixa de la pesseta! Ximples! Jo la voldria veure a sota del marc”, i això que ell havia viscut *in situ* les conseqüències terribles de la inflació vertiginosa de la moneda alemanya. En definitiva, pur deliri.

EL DISTANCIAMENT

A la tertúlia del cafè La Rotonde de París, l'exili català planificava accions entre l'èpica i la comèdia. Pla, en un primer moment s'inflamà amb aquest tipus de discurs, fins que quedà captivat per la personalitat de Cambó i la seua praxi política. En començar la Guerra Civil, Xammar hagué de fugir de la persecució dels nazis a Berlín, i Pla dels ajustaments de comptes de la FAI a Catalunya. Més tard, en la revista que dirigia Claudi Ametlla des de l'exili, Xammar demanà “incinerar” els catalans que escriviéren a *Destino*. Aquest distanciament dels antics amics el resolgué molts anys després el periodista de *La Vanguardia* Augusto Assia, que els reuní per sorpresa en un taxi a Ginebra. Davant la xerrameca inesgotable de Xammar —segons aquesta versió—, Pla li preguntà: “Perdone, señor Xammar, pero yo le vengo oyendo a usted desde hace rato y, por lo que oigo, me pregunto si, por casualidad, no será usted franquista”. Hores més tard, Xammar teoritzà que l'amistat es basava en coses tan importants com el volum de la nou del coll o la forma del barret. Era una singular represa dels vells temps.

Eugeni Xammar, *Cartes a Josep Pla*. QUADERNS CREMA. Barcelona, 2000.

TAST DE LES CARTES A JOSEP PLA

“Quan hom pensa que homes com en Carner, i un agent d'en Cambó com l'Estelrich, parlen de foradar al Rei sense esgarriar-se i que en Bofill i l'Acció Catalana fan política lacustre i en Macià i en Domingo tenen escrúpols morals, em sembla que les coses no poden estar pas més clares”.

“Pel que fa a les eleccions “faran molt bé de posar-hi en Macià, el qual és un ximple —no en dubteu—, encara que de tant en tant n'encerti una”.

“L'èxit diplomàtic a Ginebra ha sigut tan brillant com jo havia previst. Es necessita fer un lluç per agafar-se a aquesta fumesteria de les minories nacionals”.

“No sé l'efecte que us va fer la bufetada al comte Bethlem a Ginebra. [...] És una llàstima que el mastegot no fos d'un català al Quiñones o al Yaguas. Uns mastegots efectius són molt superiors, com acció, a l'alçament armat que no farem mai”.

“Guiat per un criteri de qualitat pur, l'home que vulgui triar les cent millors poesies de la llengua catalana té de limitar-se a triar les cent millors poesies d'en Josep Carner”.

“Si em prometeu que no ho heu de fer córrer, us diré que sou l'únic català que sap escriure”.